

Amela Hasić Imamović*

**IMOVINSKI ODNOSI BRAČNIH PARTNERA
U PRINCIPIMA KOMISIJE ZA EVROPSKO
PORODIČNO PRAVO I PRAVU
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE**

SAŽETAK

Predmet rada su bračni imovinski odnosi, koji predstavljaju posebne imovinske odnose, čija su obilježja uslovljena specifičnošću veze između titulara imovine kao bračnih partnera. U pravnom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine uporedo postoje dva režima imovinskih odnosa: zakonski i ugovorni. Zakonski imovinski režim se primjenjuje ukoliko se bračni partneri nisu odlučili za ugovorni imovinski režim.

Komisija za evropsko porodično pravo je razvila sveobuhvatan set principa za dva bračno - imovinska režima: režim zajednice stečene imovine i režim povećanja vrijednosti imovine. Oni se u jednakoj mjeri čine prihvatljivim pri pokušaju harmonizacije, ili čak i unifikacije porodičnog prava u oblasti imovinskih odnosa između bračnih partnera u Evropi. Oba bračna režima su ravnopravna. Svaki režim je čvrsto je povezan sa pravima i dužnostima bračnih partnera i mogućnostima zaključenja bračnog ugovora.

Ključne riječi: bračni imovinski režim, Komisija za evropsko porodično pravo, Principi o imovinsko-pravnim odnosima bračnih partnera.

*mr. iur., d.o.o. „Bolia II“ Lukavac.

UVOD

Brak je društveni odnos koji je pravnom regulativom postao poseban institut porodičnog prava. U braku nastaju lični i imovinski odnosi bračnih partnera. Imovinski odnosi bračnih partnera su normirani nacionalnim zakonima (zakonski imovinski režimi), ali u mnogim pravnim sistemima i sami bračni partneri mogu ugovorom da uređuju svoje imovinske odnose (ugovorni imovinski režimi). Često su i ugovorni režimi istovremeno i zakonski, s obzirom da su zakonom propisani tipizovani režimi koje bračni partneri biraju svojim ugovorom.

Komisija za evropsko porodično pravo je osnovana sa ciljem pokretanja teorijskog i praktičnog rada na harmonizaciji porodičnog prava u Evropi. Njen rad je naučne prirode jer članovi nemaju politički mandat i nisu predstavnici svojih nacionalnih pravnih sistema, već se nastoje distancirati od njih, kako bi mogli promatrati porodično pravo sa jednog nezavisnog stanovišta – evropskog stanovišta. Osnovni zadatak Komisije je izrada principa evropskog porodičnog prava. Principi kao i njihova obrazloženja trebaju služiti kao preporuka i inspiracija nacionalnim, evropskim i međunarodnim zakonodavcima, te da im pokažu pravac u kojem bi trebali razmišljati. Principi danas nisu obavezujući, ali ukoliko postanu dijelom evropske pravne stečevine, tzv. *acquis communautaire*, tada bi osnovne smjernice na kojima se Principi temelje, postale i ključnim postavkama nacionalnih zakonodavstava. U prilog ovome, možemo navesti činjenicu da Principi Komisije za evropsko porodično pravo nisu samo promišljanja nezavisne skupine stručnjaka, već se mogu smatrati prvim i to vrlo konkretnim lobističkim korakom u harmonizaciji i eventualnoj unifikaciji ove oblasti unutar Evropske unije. Bosna i Hercegovina teži ulasku u Evropsku uniju. U tom kontekstu je korisno usporediti Principe Komisije za evropsko porodično pravo o imovinsko-pravnim odnosima između bračnih partnera sa rješenjima domaćeg porodičnog prava.

1. Principi Komisije za evropsko porodično pravo o imovinsko-pravnim odnosima bračnih partnera

Komisija za evropsko porodično pravo (the Commission on European Family Law – CEFL - u daljem tekstu Komisija), neovisno je tijelo, koje je 2001. godine osnovano s ciljem da se pokrene teoretski i praktični rad na harmonizaciji porodičnog prava u Evropi. Njen osnovni zadatak jeste da oblikuje principe evropskog porodičnog prava čiji su adresati nacionalni i evropski zakonodavci koji na osnovu demokratske legitimacije imaju mogućnost da poduzmu mjere u pravcu harmonizacije ili čak unifikacije

porodičnog prava.¹⁾ Iako Komisija nije formalno povezana ni s jednom institucijom Evropske unije, čini se da su njihove aktivnosti vrlo usklađene, tačnije da rad Komisije za evropsko porodično pravo u pravilu prethodi djelovanju Evropske komisije, kao tijela Evropske unije.²⁾

Dosadašnji rezultati rada Komisije su četiri seta principa: Principi koji se odnose na razvod braka i izdržavanje nakon razvoda braka iz 2004. godine, Principi koji se odnose na pitanja roditeljske odgovornosti iz 2007. godine i Principi o imovinsko-pravnim odnosima između bračnih partnera iz 2013. godine. U ovom radu ćemo se posebno osvrnuti na Principe u oblasti imovinsko-pravnih odnosa između bračnih partnera³⁾ (dalje: Principi). Osnova za osmišljavanje ovih Principa su iscrpne analize dvadeset i šest nacionalnih poredaka, koje su objavljene u posebnoj publikaciji.⁴⁾

Komisija je razvila sveobuhvatan set pravila za dva bračno-imovinska režima: režim povećanja vrijednosti imovine i režim zajednice stečene imovine. Oba bračna režima su ravnopravna. Svaki režim, bez obzira da li funkcioniše kao zakonski (*default*) ili opcioni režim, čvrsto je povezan sa pravima i dužnostima bračnih partnera i mogućnostima zaključenja bračnog ugovora. Principi se sastoje od preambule i tri poglavlja.

Prvo poglavlje sadrži devet principa koji se odnose na opća prava i dužnosti bračnih partnera, a primjenjuju se bez obzira na vrstu bračno-imovinskog režima. Oba bračna partnera imaju jednaka prava i dužnosti (Princip 4:2). Ovaj princip postavlja osnovu ostalim principima i nalazi potporu u svim relevantnim svjetskim i evropskim instrumentima.⁵⁾ Svaki bračni partner ima punu poslovnu sposobnost i slobodan je da sudjeluje u pravnom prometu sa drugim bračnim partnerom ili sa trećim osobama (Princip 4:3). Pitanje uticaja zaključenja braka od strane maloljetnika na njegovu poslovnu sposobnost ne ulazi u okvir ovog principa.

Oba bračna partnera treba da doprinose potrebama porodice, u skladu sa svojim mogućnostima. Doprinos potrebama porodice obuhvata vođenje

1) A. Duraković, „Komisija za evropsko porodično pravo – osnivanje, način rada i prvi rezultati: Principi za razvod braka“, *Revija za pravo i ekonomiju*, 1/2012, 24.

2) I. Majstorović, „Razvod braka u hrvatskome pravu i Načelima Komisije za evropsko obiteljsko pravo“, u B. Rešetar/M. Župan (ur.), *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, evropski i međunarodni kontekst*-, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2011, 382.

3) Principe navodimo u vlastitom prijevodu

4) K. Boele-Woelki/B. Braat/I. Curry-Sumner (ur.), *European Family Law in Action. Volume IV – Property Relations between Spouses*, European Family Law series No.24, Intersentia, 2009. Nacionalni izvještaji su također dostupni i na web stranici: <http://ceflonline.net/>

5) K. Boele – Woelki *et al.*, *Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*, Intersentia, 2013, 41.

domaćinstva, lične potrebe bračnih partnera i izdržavanje, odgoj i obrazovanje djece. Ukoliko bračni partner ne ispunjava dužnosti doprinosa potrebama porodice, drugi bračni partner može da zahtijeva od nadležnog organa da utvrdi dužnost doprinosa (Princip 4:4). U ovom pogledu postoji potpuni *common core*⁶⁾ u evropskim zakonodavstvima. Mogućnost određivanja obima i sadržaja doprinosa od strane svakog bračnog partnera putem bračnog ugovora je ostavljena nacionalnim zakonima. Odredbe Principa 4:5 se odnose na zaštitu porodičnog doma i predmeta domaćinstva. Za raspolaganje porodičnim domom ili predmetima domaćinstva od strane jednog bračnog partnera zahtijeva se pristanak drugog bračnog partnera (Princip 4:5-1). Svaki akt raspolaganja od strane jednog bračnog partnera bez pristanka drugog je valjan ako ga drugi naknadno odobri (Princip 4:5-2). Ukoliko bračni partner odbija dati pristanak, drugi bračni partner može zahtijevati dozvolu nadležnog organa (Princip 4:5-3). Svaki akt raspolaganja koji je u suprotnosti sa prethodnim paragrafima može biti poništen od strane nadležnog organa na osnovu zahtjeva bračnog partnera koji nije pristao na akt (Princip 4:5-4). Dalje odredbe prvog poglavlja se odnose na zaštitu iznajmljenog porodičnog doma (Princip 4:6), zastupanje bračnog partnera (Princip 4:7) i obavezu informiranja drugog bračnog partnera o imovini i dugovima (Princip 4:8).

Princip 4:9 glasi: „Bračni partneri bi trebali biti slobodni da zaključuju ugovore utvrđujući svoje bračno-imovinske odnose“. Svi evropski pravni sistemi sadrže pravila za bračni-imovinski ugovor sa izuzetkom Engleske, Velsa i Irske. Često su zakonom propisani režimi, a bračni partneri mogu da izaberu jedan od njih (Austrija, Belgija, Katalonija, Francuska, Njemačka, Grčka, Italija, Litvanija, Malta, Holandija, Portugal, Španija i Švicarska). U nordijskim zemljama bračni partneri mogu bračnim ugovorom da naprave određene modifikacije zakonskih pravila i pronađu individualna rješenja za svoje imovinske odnose (Danska, Finska, Norveška i Švedska).⁷⁾

Drugo poglavlje se sastoji od šest principa kojima se reguliraju bračno-imovinski ugovori, a koji se primjenjuju bez obzira na vrstu bračno-imovinskog režima. Princip 4:10 (1) i (2) propisuje da u bračnim ugovorima koji su sklopljeni prije zaključenja braka, budući bračni partneri mogu izabrati bračno-imovinski režim. Tokom trajanja braka, bračni partneri mogu

6) *Common core* metoda podrazumijeva uspoređivanje različitih nacionalnih pravnih pravila kako bi se uočile sličnosti, te na osnovu njih izradili principi. Za razliku od nje, *better law* metoda podrazumijeva izbor „boljeg prava“ u svim onim slučajevima kada nije moguće pronaći zajedničko rješenje, odnosno kada to zajedničko rješenje nije i najbolje rješenje. Dakle, mora se izabrati ili jedna ili druga nacionalna varijanta, ili predložiti vlastita rješenja. Više o tome: A. Duraković, 26.

7) K. Boele – Woelki *et al.*, 94-95.

modifikovati svoj bračno-imovinski režim ili ga zamijeniti drugim režimom. Prema ovom Principu, bračni partneri imaju pravo da izaberu bračno-imovinski režim koji će se primjenjivati na njihovu cjelokupnu imovinu, ili mogu da ograniče njegovu primjenu na određenu imovinu, naprimjer samo na nekretnine ili pokretnine.⁸⁾

U pogledu forme, bračni ugovor mora biti u pismenoj formi, sastavljen od strane notara ili drugog lica sa sličnim ovlaštenjima, mora biti datiran i potpisan od strane oba bračna partnera (Princip 4:11). Za punovažnost bračnog ugovora nije potrebno da potpisi bračnih partnera budu potvrđeni od strane svjedoka⁹⁾, niti postoji obaveza registracije ugovora ili obaveza sudskog odobrenja sadržine ugovora. Nacionalna zakonodavstva mogu propisati dodatne uslove koje smatraju odgovarajućim, tako da se na ovaj način zadovoljavaju ona zakonodavstva koja prave distinkciju između predbračnih i bračnih imovinskih ugovora.¹⁰⁾

Prilikom zaključenja bračnog ugovora bračni partneri imaju obostranu dužnost da navedu svoju cjelokupnu imovinu i dugovanja (Princip 4:12). U većini zakonodavstava uporednog prava ne postoji ova obaveza (kao što su npr. austrijsko, francusko, italijansko, norveško i švedsko pravo). Komisija nije definisala posljedice nenavođenja cjelokupne imovine i dugova, ostavljajući to pitanje u nadležnosti nacionalnih zakonodavstava.

Notar ili drugo lice sa sličnim ovlaštenjima prilikom zaključenja bračnog ugovora mora da ispuni određene obaveze koje su predviđene Principom 4:13:

dati nepristrasan savjet svakom bračnom partneru ponaosob;

1. uvjeriti se da svaki bračni partner razumije pravne posljedice bračno-imovinskog ugovora; i
2. uvjeriti se da oba bračna partnera daju svoj slobodan pristanak za zaključenje ugovora.

Posljedice neispunjenja obaveza od strane notara ili drugog lica sa sličnim ovlaštenjima nisu određene Principima, te su također ostavljene u nadležnost nacionalnim zakonodavstvima. Postoji zajednički stav da bi u ovim slučajevima posljedice neispunjenja obaveza od strane notara ili drugog lica sa sličnim ovlaštenjima trebale biti pokretanje disciplinskog postupka i/ili obaveza

8) *Ibid.*, 116.

9) Tako naprimjer prema članu 54. norveškog Zakona o braku, bračni ugovor sklapaju bračni partneri u pisanoj formi uz istovremeno prisustvo dva svjedoka (odobrena od oba bračna partnera) koja potvrđuju zaključenje ugovora i potpisuju ga zajedno s bračnim partnerima ili potvrđuju prethodne potpise.

10) K. Boele – Woelki *et al.*, 122.

plaćanja odštete, ali da se zbog ovih propusta bračni ugovor ne poništava, već da ostaje na snazi.¹¹⁾ Učinci zaključenja bračnog ugovora u odnosu na treće zainteresirane osobe su određeni Principom 4:14. Bračni ugovori su obavezujući za treće osobe ukoliko su u vrijeme zaključenja pravnog posla podaci o bračnom ugovoru javno dokumentovani ili ukoliko su treće osobe bile upoznate sa predmetnim odredbama ugovora. Ovaj princip ne propisuje na koji način podaci o bračnom ugovoru trebaju biti “javno dokumentovani“. Također, nije napravljena razlika između prebračnih i bračnih ugovora niti između vrsta imovine obuhvaćene bračnim ugovorom, ostavljajući i ova pitanja u nadležnosti nacionalnih zakonodavstava.¹²⁾

Nadležni sud ili drugi organ može u slučaju vanrednih poteškoća staviti van snage ili preinačiti bračni ugovor imajući u vidu sve okolnosti u vrijeme zaključenja ugovora ili okolnosti koje se naknadno pojave (Princip 4:15).

Treće poglavlje predstavlja najobimniji dio, a sastoji se od dva odjeljka. Odjeljak A (Principi 4:16-4:32) sadrži odredbe koji se odnose na režim povećanja vrijednosti imovine (*participation in acquisitions, participation aux acquêts*), a koji će se primjenjivati ukoliko bračni partneri nisu ugovorili drugačiji režim (Princip 4:16).

Ideja režima povećanja vrijednosti imovine se zasniva na sljedećem (Princip 4:19):

- a) Tokom trajanja ovog režima, imovina svakog bračnog partnera ostaje odvojena.
- b) Imovina svakog bračnog partnera obuhvata dobit – povećanu vrijednosti imovine (*acquisitions*) i pridržanu imovinu.
- c) Prilikom okončanja ovog režima, svaki bračni partner učestvuje u povećanoj vrijednosti imovine koju je imao drugi bračni partner u skladu sa Principom 4:31.

Načelo bračne solidarnosti se odražava kroz pravo svakog bračnog partnera da učestvuje u povećanoj vrijednosti drugog bračnog partnera koju je stekao tokom trajanja ovog režima. U usporedbi sa režimom potpune odvojenosti imovine koji se primjenjuje u austrijskom i engleskom pravu, režim povećane vrijednosti imovine eksplicitno utvrđuje pravo oba bračna partnera da učestvuju u povećanoj vrijednosti imovine prilikom okončanja ovog režima. Ovaj režim se razlikuje od režima odložene zajedničke imovine koji se primjenjuje u švedskom i norveškom pravu po tome što se dijeli samo povećana vrijednost imovine, ali ne i ostala imovina bračnih partnera.

11) *Ibid.*, 129.

12) *Ibid.*, 134.

Povećanje vrijednosti bračne imovine obuhvata imovinu stečenu tokom trajanja režima, a koja ne predstavlja pridržanu imovinu bračnih partnera. Ona posebno uključuje (Princip 4:18):

- a) novčana primanja bračnih partnera, kao i sve prihode po osnovu rada ili imovine;
- b) imovinu pribavljenu novčanim primanjima ili prihodima bračnih partnera.

Tako će u ovu imovinu ući honorar kojeg je bračni partner primio za vrijeme trajanja režima, a za rad kojeg je izvršio prije početka režima. Dobitak od igara na sreću će također ući u ovu imovinu, bez obzira na porijeklo sredstava uložениh u igru.¹³⁾

Pridržana imovina obuhvata (Princip 4:19):

- a) imovinu koju bračni partner ima prije početka režima;
- b) poklone, nasljedstvo i legate stečene tokom režima;
- c) imovinu koja je zamijenila pridržanu imovinu (realna subrogacija),
- d) imovinu koje je lične prirode;
- e) imovinu koja služi isključivo za obavljanje profesije bračnog partnera;
- f) povećanje vrijednosti imovine navedene u tačkama od a) do e).

Prema Principu 4:20, u slučaju da pitanje vlasništva nad određenom imovinom postane sporno, smatra se da ta imovina predstavlja zajedničko vlasništvo, ukoliko se ne dokaže suprotno. Dugovi koje je napravio jedan bračni partner su njegovi lični dugovi (Princip 4:21) koji se namiruju iz njegovih novčanih primanja i iz njegove pridržane imovine (Princip 4:22). Svaki bračni partner samostalno upravlja svojom pridržanom imovinom (Princip 4:23). Međutim, za raspolaganje porodičnim domom i predmetima domaćinstva potrebna je saglasnost oba bračna partnera, bez obzira ko je vlasnik predmetne imovine.

Do prestanka ovog režima dolazi u slučajevima: smrti bračnog partnera (danom smrti); poništenja braka, razvoda ili zakonske separacije (danom podnošenja zahtjeva); promjenom bračno-imovinskog režima (danom promjene režima) ili odlukom nadležnog organa na temelju ozbiljnih razloga (danom podnošenja zahtjeva).¹⁴⁾ Kao primjer ozbiljnih razloga na osnovu kojih bi nadležni organ donio odluku o prestanku ovog režima može se navesti

13) *Ibid.*, 154.

14) Principi 4:24 i 4:25

bankrot ili pretjeranu zaduženost bračnog partnera.

Prilikom obračuna povećanja vrijednosti imovine svakog bračnog partnera, u obzir se uzimaju pokloni nesrazmjerno velike vrijednosti, rasipništvo i ostale radnje kojima je cilj smanjenje vrijednosti imovine na štetu drugog bračnog partnera (Princip 4:27). Bračni partneri su slobodni da sporazumno odrede udjele u povećanoj vrijednosti imovine (Princip 4:29), a što prati *common core* razmatranih sistema uporednog prava¹⁵⁾.

Princip 4:31 predviđa jednako učešće u povećanoj vrijednosti imovine:

1) U povećanoj vrijednosti imovine jednog bračnog partnera učestvuje drugi bračni partner koji je ostvario manju vrijednost svoje imovine – pripada mu polovina povećane vrijednosti.

2) Povećana vrijednost predstavlja imovinu nakon odbijanja dugova.

3) Dugovanja napravljena od strane jednog bračnog partnera koja premašuju njegove prihode na dan prestanka režima ne obavezuju drugog bračnog partnera.

4) Zahtjev za participaciju je novčane prirode, osim ako se bračni partneri drugačije sporazumiju.

5) Na zahtjev bračnog partnera dužnika, nadležni organ može, ukoliko postoje ozbiljni razlozi za to, odobriti da se plaćanje odgodi ili da se izvrši u ratama.

Nadležni organ može, u interesu porodice, dodijeliti porodični dom i predmete domaćinstva jednom od bračnih partnera uz obavezu tog bračnog partnera da drugom bračnom partneru isplati nadoknadu (Princip 4:30). Ovaj Princip predstavlja izuzetak od generalnog pravila da su zahtjevi za participaciju novčane prirode. Iako nije naročito određeno, nadležni organ će najvjerojatnije intervenirati na zahtjev jednog od bračnih partnera, kako bračnog partnera dužnika, tako i bračnog partnera povjerioca.

U slučaju vanrednih poteškoća, nadležni organ može (Princip 4:32):

a) prilagoditi participaciju;

b) staviti van snage ili izmijeniti bilo koji sporazum bračnih partnera postignut u skladu sa Principom 4:29.

Odjeljak B sadrži odredbe koji se odnose na režim zajednice stečene

15) Tako prema njemačkom pravu, opće pravilo podjele povećane vrijednosti imovine na jednake dijelove, može biti modificirano sporazumom bračnih partnera. Više o tome: Martiny, Dieter; Dethloff, Nina, National report about property relationship between spouses – Germany, 44.

imovine¹⁶⁾ (Principi 4:33–4:58), a koje će se primjenjivati ukoliko bračni partneri nisu ugovorili drugačije (Princip 4:33). U okviru režima zajednice stečene imovine postoje zajednička imovina i posebna imovina. Zajednička imovina obuhvata pokretnosti i nepokretnosti koje su bračni partneri stekli tokom trajanja režima, a posebno (Princip 4:35):

a) novčana primanja bračnih partnera i prihodi iz zajedničke ili posebne imovine;

b) imovina koja je stečena zajedno ili odvojeno od strane bračnih partnera za vrijeme trajanja režima putem novčanih primanja ili prihoda;

c) pokloni i nasljedstva u korist oba bračna partnera, ili u korist jednog bračnog partnera uz uslov da oni spadaju u zajedničku imovinu.

Komisija smatra da u prihode iz zajedničke ili posebne imovine treba ubrajati i dobitke od igara na sreću. Međutim, slučajno povećanje vrijednosti posebne imovine se ne može smatrati dijelom zajedničke imovine.¹⁷⁾ Za imovinu se smatra da predstavlja zajedničku imovinu, ukoliko se ne dokaže da spada u posebnu imovinu (Princip 4:39).

Definicija zajedničke imovine treba da se posmatra zajedno sa Principom 4:36 koji definiše posebnu imovinu kao imovinu koja se sastoji od:

a) imovine koju bračni partner ima prije početka režima;

b) poklona, nasljedstva i legata stečenih tokom trajanja režima;

c) imovine koja je zamijenila ličnu imovinu (realna subrogacija);

d) imovine koja je lične prirode;

e) imovine koja služi isključivo za obavljanje profesije bračnog partnera.

Zajedničke obaveze bračnih partnera su one koje su nastale zajednički, obaveze koje je jedan bračni partner preuzeo radi podmirenja potreba porodične zajednice, obaveze povezane sa izdržavanjem djece, obaveze nastale u vezi administracije zajedničke imovine, obaveze povezane sa obavljanjem profesije bračnog partnera i pokloni. Obaveze za koje nije dokazano da su lične prirode, također su zajedničke obaveze (Princip 4:40). Ovakvo rješenje naglašava načelo porodične solidarnosti, što je i glavna karakteristika ovog režima. Zajedničke obaveze mogu biti namirene iz zajedničke imovine, ili

16) Od dvadeset šest analiziranih nacionalnih poredaka, Komisija je utvrdila da se trinaest može smatrati kao predstavnik režima zajednice stečene imovine, koji se primjenjuje kao zakonski, ukoliko drugačije nije ugovoreno: Belgija, Bugarska, Češka republika, Francuska, Mađarska, Italija, Litvanija, Malta, Poljska, Portugal, Rusija, Slovačka i Španija.

17) K. Boele – Woelki *et al.*, 229.

iz lične imovine onog bračnog partnera koji je preuzeo obavezu. Ako postoji solidarna i pojedinačna odgovornost bračnih partnera, obaveze se mogu naplatiti iz njihove lične imovine (Princip 4:42).

Obaveze koje je jedan bračni partner imao prije zasnivanja ovog režima predstavljaju njegove lične obaveze. U lične obaveze spadaju još i obaveze koje su povezane sa poklonima, nasljedstvom ili legatom koje je bračni partner stekao tokom trajanja režima te obaveze koje su povezane sa posebnom imovinom ili su lične prirode. Ukoliko je bračni partner preuzeo određene obaveze bez neophodne saglasnosti drugog bračnog partnera, i ove obaveze predstavljaju lične obaveze (Princip 4:41). Lične obaveze se namiruju iz lične imovine bračnog partnera dužnika, iz njegovih novčanih primanja i prihoda, te zajedničke imovine do visine njegovog udjela. Obaveze koji se odnose na prekršaje i krivična djela se mogu namiriti iz polovine zajedničke imovine u slučajevima gdje su lična imovina, novčana primanja i prihodi nedovoljni za namirenje (Princip 4:43).

Svaki bračni partner ima pravo da upravlja sa stvari koja je predmet zajedničke imovine, ali je za važnije poslove obavezno zajedničko upravljanje. Ukoliko jedan bračni partner odbije dati saglasnost za preduzimanje posla koji zahtijeva zajedničko upravljanje, drugi bračni partner ima pravo zahtijevati da o tome odluči nadležni organ (Princip 4:44). Princip 4:45 predviđa da je zajedničko upravljanje neophodno u slučajevima pribavljanja, otuđenja i opterećenja nepokretne imovine, zaključenja ugovora o kreditu veće vrijednosti, ugovora o jamstvu i ugovora o obezbjeđenju, te kod davanja poklona veće vrijednosti. Poslovi za koje je neophodno zajedničko upravljanje mogu biti poništeni od strane nadležnog organa, a po zahtjevu bračnog partnera koji nije dao saglasnost za preduzimanje takvih poslova (Princip 4:46). Element koji u ovom principu nedostaje jest posljedica poništenja za treća lica, te vremenski okvir za podnošenje zahtjeva za poništenje.

Bračni partner, vlasnik posebne imovine, njome samostalno upravlja i raspolaže (Princip 4:47). Odstupanje od ovoga se tiče raspolaganja porodičnim domom ili predmetima domaćinstva, za koje se zahtijeva pristanak i onog bračnog partnera koji nije vlasnik te imovine.

Jedan bračni partner ima pravo zahtijevati da nadležni organ odluči o oduzimanju prava upravljanja cjelokupnom zajedničkom imovinom ili pojedinim predmetima zajedničke imovine drugom bračnom partneru zbog njegove nesposobnosti izražavanja volje, lošeg upravljanja ili ukoliko nije ispunio obavezu informiranja o imovini i dugovima. U ovom slučaju, pravo upravljanja imovinom prelazi na drugog bračnog partnera. Bračni partner koji je lišen prava na upravljanje, može ponovo da bude postavljen kao upravitelj

na osnovu odluke nadležnog organa (Princip 4:48).

Do prestanka ovog režima dolazi u slučajevima smrti bračnog partnera (danom smrti); poništenja braka, razvoda ili zakonske separacije (danom podnošenja zahtjeva, ili u slučaju da je do separacije došlo ranije, na dan separacije; prema trećim osobama, dan prestanka ovog režima se vezuje za dan odluke nadležnog organa); promjenom bračno-imovinskog režima (danom promjene režima, dok se prema trećim licima dan promjene režima vezuje za dan objave ugovora o promjeni). Režim zajednice imovine može prestati i odlukom nadležnog organa na temelju ozbiljnih razloga, kada se ovaj režim mijenja režimom odvojenosti imovine. U posljednjem slučaju, do prestanka režima dolazi danom podnošenja zahtjeva, a prema trećim licima danom objavljivanja zahtjeva.¹⁸⁾ Uslovi objavljivanja su ostavljeni na uređenje nacionalnim zakonodavstvima.

Bračni partneri su slobodni da se sporazumiju o načinu podjele zajedničke imovine (Princip 4:55). Prema Principu 4:56, nadležni organ može, u interesu porodice, i uz obavezu plaćanja kompenzacije, jednom bračnom partneru dodijeliti porodični dom i predmete domaćinstva (a) ili predmete koji služe za obavljanje profesije bračnog partnera (b). Predmeti koji služe za obavljanje profesije bračnog partnera ulaze u posebnu imovinu ako se isključivo koriste u ovu svrhu. Međutim, ukoliko se ovi predmeti koriste i u druge svrhe, ili ukoliko ih oba bračna partnera koriste za obavljanje svoje profesije, oni ne ulaze u posebnu imovinu.¹⁹⁾

Princip 4:57 propisuje da se zajednička imovina dijeli na jednake dijelove, ali da nadležni organ može, u slučaju vanrednih poteškoća, prilagoditi podjelu ili staviti van snage ili izmijeniti bilo koji sporazum bračnih partnera postignut u skladu sa Principom 4:55.

Posljednji princip, Princip 4:58 odnosi se na podmirenje zajedničkih dugova nakon podjele zajedničke imovine. Zajednički dugovi se mogu podmiriti dijelom iz zajedničke imovine svakog bračnog partnera, ali i iz posebne imovine bračnog partnera koji je napravio dug. Bračni partner koji je isplatio zajednički dug nakon prestanka zajednice imovine, ima pravo regresa protiv drugog bračnog partnera za polovinu isplate.

18) Principi 4:49 i 4:50.

19) K. Boele – Woelki, *et al.*, 336.

2. Usporedba Principa Komisije za evropsko porodično pravo imovinsko-pravnim odnosima bračnih partnera s odredbama porodičnog zakonodavstva Federacije Bosne i Hercegovine

Imovinski odnosi između bračnih i vanbračnih partnera, te roditelja i djece na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine su uređeni Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine²⁰⁾ (dalje: PZFBiH). Zakonski imovinski režim se primjenjuje ukoliko ga bračni partneri ne isključe bračnim ugovorom. U porodičnom zakonodavstvu FBiH prihvaćen je režim zajednice imovine. Identično kao i u odredbama Principa koje se odnose na režim zajednice stečene imovine, bračni partneri mogu imati bračnu stečevinu i posebnu imovinu. „Bračnu stečevinu čini imovina koju su bračni partneri stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice kao i prihodi iz te imovine.“²¹⁾ Izuzeci od pravila o radu kao načinu stjecanja bračne stečevine su sljedeći:²²⁾

1. Prihodi iz bračne stečevine bez obzira da li su stečeni radom ili na drugi način ulaze u sastav bračne stečevine. Tako će u bračnu stečevinu ući plodovi dobijeni radom bračnih partnera na poljoprivrednom zemljištu koje čini bračnu stečevinu, kamate od štednih uloga (koji su bračna stečevina), zakupnina nad stanom ili kućom (koji su bračna stečevina), naknada za oštećenje predmeta bračne stečevine i slično.

2. Pokloni trećih osoba učinjeni za vrijeme trajanja bračne zajednice (u novcu, stvarima, pružanju pomoći radom i sl.) ulaze u bračnu stečevinu, bez obzira na to koji ih je bračni partner primio, ukoliko drugačije ne proizilazi iz namjene poklona ili se iz okolnosti u momentu davanja poklona može zaključiti da je poklonodavac želio učiniti poklon samo jednom od bračnih partnera.²³⁾

3. Dobitak od igara na sreću je bračna stečevina.²⁴⁾ Trenutak sticanja treba vezati za objektivnu činjenicu postojanja zajednice života bračnih partnera u vrijeme kada je neizvjesna okolnost nastupila (npr. u trenutku izvlačenja dobitnika). Nije od značaja da li je zajednica života postojala u vrijeme kada

20) Porodični zakon Federacije BiH, „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05, 41/05, 31/14.

21) Član 251. stav 1. PZFBiH.

22) N. Traljić/ S. Bubić, *Bračno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, 72.

23) Član 251. stav 2. PZFBiH.

24) Član 251. stav 3. PZFBiH.

je dobitak zaista isplaćen, odnosno kada je dobitnik preuzeo nagradu.²⁵⁾

4. Prihodi od intelektualnog vlasništva ostvareni za vrijeme trajanja bračne zajednice su bračna stečevina.²⁶⁾ „Autorsko djelo (poput notnog zapisa neke pjesme, skulpture, slike) je posebna imovina autora, ali imovinska korist, imovinska naknada za pravo izvođenja, novac stečen prodajom skulpture, jest bračna stečevina.“²⁷⁾

Odredbe o pojmu bračne stečevine u PZFBiH se slažu sa odredbama Principa. Imovina koju bračni partner ima u času sklapanja braka ostaje njegova posebna imovina.²⁸⁾ Posebna je i imovina koju za vrijeme trajanja bračne zajednice jedan bračni partner stekne po pravnom osnovu drugačijem od onog kojim se stiče bračna stečevina.²⁹⁾ Za razliku od odredbi Principa, u PZFBiH je normirano da imovina koja je lične prirode i koja služi isključivo za obavljanje profesije bračnog partnera se ne smatra posebnom imovinom, već ulazi u bračnu stečevinu.

UFBiH se na upravljanje bračnom stečevinom primjenjuju odredbe stvarnog i obligacionog prava, ukoliko Porodičnim zakonom nije drugačije određeno.³⁰⁾ Kod upravljanja suvlasničkom stvari razlikuju se poslovi redovne uprave i poslovi koji prelaze okvir redovne uprave. Za poduzimanje poslova redovnog upravljanja stvari potrebna je saglasnost suvlasnika čiji dijelovi zajedno čine više od jedne polovine vrijednosti stvari. Ako se ne postigne potrebna saglasnost, a poduzimanje posla je neophodno za redovno održavanje stvari, svaki suvlasnik ima pravo zahtijevati da o tome odluči sud u vanparničnom postupku.³¹⁾ Međutim, kod bračne stečevine svaki bračni partner je suvlasnik jedne polovine, tako da ni jedan od njih ne bi mogao bez saglasnosti drugoga preduzeti posao redovne uprave stečevine. Ovakvo normiranje može izazvati svakodnevne poteškoće u praksi. Jedan bračni partner može dokazivati da nije dao svoj pristanak za poduzimanje određenog posla redovnog upravljanja, što neće uticati na prava i obaveze savjesne treće osobe, ali može na međusobne imovinsko-pravne odnose bračnih partnera. Za poduzimanje poslova koji prelaze okvir redovnog upravljanja (promjena namjene stvari, izdavanje

25) N. Tešić, „O zajedničkoj imovini supružnika“, *Pravni život*, 10/2006, 267.

26) Član 251. stav 4. PZFBiH.

27) M. Alinčić *et al.*, *Obiteljsko pravo – II izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Narodne novine, Zagreb, 2006, 496.

28) Član 254. stav 1. PZFBiH.

29) Član 254. stav 2. PZFBiH.

30) Član 253. PZFBiH.

31) Član 31. Zakona o stvarnim pravima FBiH, „Službene. novine Federacije BiH“, br. 67/13, 102/13.

stvari u zakup, zasnivanje hipoteke na cijeloj stvari, zasnivanje služnosti, veće popravke ili prepravke stvari koje nisu nužne za održavanje i sl.) potrebna je saglasnost svih suvlasnika. Ako postoji sumnja, smatra se da posao prelazi okvire redovnog upravljanja. U slučaju nepostizanja saglasnosti, ako za preduzimanje posla postoje naročito opravdani razlozi, svaki suvlasnik ima pravo zahtijevati da o tome odluči sud.³²⁾ Prema odredbama Principa, svaki bračni partner ima pravo da upravlja sa stvari koja je predmet zajedničke imovine (redovno upravljanje), ali je za važnije poslove obavezno zajedničko upravljanje.

Što se tiče ovlaštenja raspolaganja svojim dijelom, u FBiH jedan bračni partner bez saglasnosti drugog može raspolagati svojim (idealnim) dijelom.³³⁾ Raspolaganje obuhvata otuđenje i opterećenje imovine. Ako se desi da jedan bračni partner bez znanja i odobrenja drugog bračnog partnera otuđi cijelu stvar koja je predmet bračne stečevine, takav pravni posao je ništavan zbog nepostojanja osnova ugovorne obaveze, jer niko ne može na drugoga prenijeti više prava nego što sam ima (član 52. u vezi sa članom 103., stav 1. ZOO).³⁴⁾ Identično rješenje je sadržano i u odredbama Principa, prema kojima je neophodno zajedničko upravljanje od strane oba bračna partnera u slučajevima pribavljanja, otuđenja i opterećenja nepokretne imovine, zaključenja ugovora o kreditu veće vrijednosti, ugovora o jamstvu i ugovora o obezbjeđenju te kod davanja poklona veće vrijednosti.

Prema odredbama PZFBiH, bračni partneri mogu bračnu stečevinu podijeliti ugovorom.³⁵⁾ Ovakav način diobe je, po pravilu, najbolji za bračne partnere. Oni su zajednički učestvovali u njenom sticanju i najbolje znaju kako je treba podijeliti.³⁶⁾ Ako bračni partneri ne zaključe ugovor, podjelu bračne stečevine izvršiti će sud na zahtjev bračnih partnera ili povjerioca bračnog partnera, kako tokom, tako i nakon prestanka braka.³⁷⁾ Prema odredbama Principa, bračni partneri su također slobodni da se sporazumiju o načinu podjele zajedničke imovine. PZFBiH normira podjelu bračne stečevine na jednake dijelove,

32) Član 32. Zakona o stvarnim pravima FcBiH.

33) Član 27. stav 1. Zakona o stvarnim pravima F BiH.

34) S. Mulabdić, *Građansko procesno pravo*, Grin Gračanica, Tuzla, 2010, 606.

35) Član 255. stav 1. PZFBiH.

36) Z. Ponjavić, *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2005.

37) Član 255. stav 2. PZFBiH.

ukoliko bračni partneri nisu ugovorili drugačije.³⁸⁾ U odredbama Principa je propisano da se zajednička imovina dijeli na jednake dijelove, ali za razliku od odredbi PZFBiH, ostavljena je mogućnost nadležnom organu da, u slučaju vanrednih poteškoća, prilagodi podjelu ili stavi van snage ili izmijeni bilo koji sporazum bračnih partnera. Također, nadležni organ može, u interesu porodice, i uz obavezu plaćanja kompenzacije, jednom bračnom partneru dodijeliti porodični dom i predmete domaćinstva ili predmete koji služe za obavljanje profesije oba bračnog partnera, što nije normirano u PZFBiH. U PZFBiH je normirano da prilikom podjele pojedine stvari iz sastava bračne stečevine imaju poseban pravni režim. Stvari namijenjene neposrednoj upotrebi djeteta dobit će, pored njegovog dijela, bračni partner kome je povjereno čuvanje i odgoj djeteta.³⁹⁾ Ako se odluka o povjeravanju čuvanja i odgoja djeteta izmijeni, bračni partner će predati stvari koje su namijenjene neposrednoj upotrebi djeteta drugom roditelju, odnosno osobi kojoj se povjeri čuvanje i odgoj djeteta.⁴⁰⁾ Komisija za evropsko porodično pravo nije razvila pravila koja bi se odnosila na stvari koje su namijenjene neposrednoj upotrebi djeteta.

PZFBiH normira odgovornost bračnih partnera za dugove prema trećim osobama. Za obaveze koje je jedan bračni partner imao prije zaključenja braka ne odgovara drugi bračni partner. Za ove obaveze bračni partner odgovara svojom posebnom imovinom i svojim dijelom u bračnoj stečevini.⁴¹⁾ Za dugove koje je jedan bračni partner preuzeo radi podmirenja tekućih potreba bračne, odnosno porodične zajednice, kao i za obaveze za koje po zakonu odgovaraju zajednički oba bračna partnera, odgovaraju bračni partneri solidarno, kako bračnom stečevinom, tako i svojom posebnom imovinom.⁴²⁾ Solidarna odgovornost u ovom slučaju ograničena je potrebama jedne porodice i mogućnostima njihovog zadovoljenja. Šta će se u konkretnom slučaju smatrati tekućom potrebom porodične zajednice utvrđivaće se u svakom konkretnom slučaju imajući u vidu imovinske prilike bračnih partnera, njihov način života, navike i druge okolnosti. Solidarna odgovornost neće postojati za one obaveze

38) Istraživanje je pokazalo da sudije parničnih odjeljenja podržavaju uvođenje ovog zakonskog rješenja, odnosno zakonske presumpcije suvlasništva na jednake dijelove u bračnoj stečevini, ako nije drugačije ugovoreno, sa očekivanjima da će se smanjiti broj tužbi koje se odnose na bračnu stečevinu. Prema: Đ. Mutapčić, Pravni režim bračne stečevine u Porodičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, *Pravna misao*, 3-4/2005, str. 64.

39) Član 256. stav 1. PZFBiH.

40) Član 256. stav 2 PZFBiH.

41) Član 261. PZFBiH.

42) Član 262. PZFBiH.

koje prevazilaze tekuće potrebe porodične zajednice.⁴³⁾ Prema odredbama Principa, zajednički dugovi se mogu podmiriti dijelom iz zajedničke imovine svakog bračnog partnera, ali i iz posebne imovine bračnog partnera koji je napravio dug.

PZFBiH ostavlja mogućnost budućim bračnim partnerima, odnosno bračnim partnerima, da bračnim ugovorom drugačije urede svoje odnose vezane za bračnu stečevinu.⁴⁴⁾ Odredbama o bračnom ugovoru je dopušteno da se pravila o podjeli bračne stečevine skroje po mjeri konkretnih bračnih partnera.⁴⁵⁾ Predmet bračnog ugovora nije određen u porodičnom zakonodavstvu u FBiH. Bračnim ugovorom se obično širi posebna imovina bračnih partnera na uštrb bračne stečevine. Međutim, nije zabranjeno da bračni partneri u odnosu na zakonom utvrđen režim sticanja predvide sužavanje posebne imovine.

Za punovažnost ugovora nužno je da isprava bude notarski obrađena.⁴⁶⁾ Nepoštivanje ove forme je razlog za poništenje bračnog ugovora. Ugovorne strane su bračni, odnosno budućí bračni partneri. Bračni ugovor može u ime bračnog partnera kojem je oduzeta poslovna sposobnost zaključiti njegov staratelj s odobrenjem organa starateljstva.⁴⁷⁾ Iz toga proizilazi da bračni partner kojem je ograničena poslovna sposobnost može sam zaključiti bračni ugovor. Bračni partneri ne mogu ugovoriti primjenu prava druge države na imovinsko-pravne odnose.⁴⁸⁾ Ova zabrana postoji ukoliko su oba bračna partnera domaći državljani. Ako je riječ o braku sa međunarodnim elementom, u kojem je jedan od bračnih partnera strani državljani, došla bi u obzir primjena stranog prava na bračni ugovor.⁴⁹⁾ Porodično pravo FBiH je u ovom dijelu formalno usklađeno sa odredbama Principa. Međutim, PZFBiH ne sadrži odredbe o obavezi bračnih partnera da prilikom zaključenja bračnog ugovora navedu svoju cjelokupnu imovinu i dugovanja, kao što je propisano u odredbama Principa. U FBiH, u ovom trenutku, ne postoji registar bračnih ugovora, niti je predviđena obaveza njihove registracije. Zainteresirane treće osobe nemaju mogućnost spoznaje o postojanju bračnog ugovora. Za razliku

43) Z. Ponjavić, op. cit., 373.

44) Član 252. stav 2. PZFBiH.

45) N. Tešić, Ko plati dukat da u brak uđe, nudi dva da iz braka izade, *Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu*, 1/2012, 314.

46) Član 258. stav 2. PZFBiH.

47) Član 259. PZFBiH.

48) Član 260. PZFBiH.

49) Prema članu 37. stav 2. Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima ("Službeni list SFRJ" br. 43/82, 72/82 i "Službeni list R BiH" br. 2/92 i 13/94): ako pravo mjerodavno za ugovorne imovinske odnose predviđa mogućnost izbora prava mjerodavno za bračni imovinski ugovor, mjerodavno je pravo koje su oni izabrali.

od navedenog, u odredbama Principa je propisano da su bračni ugovori obavezujući za treće osobe ukoliko su u vrijeme zaključenja pravnog posla podaci o bračnom ugovoru javno dokumentovani ili ukoliko su treće osobe bile upoznate sa predmetnim odredbama ugovora. Prema odredbama Principa, nadležni sud ili drugi organ može u slučaju vanrednih poteškoća staviti van snage ili preinačiti bračni ugovor imajući u vidu sve okolnosti u vrijeme zaključenja ugovora ili okolnosti koje se naknadno pojave, dok u pravu FBiH, sud nema ovu mogućnost.

ZAKLJUČAK

Principi Komisije za evropsko porodično pravo o imovinsko-pravnim odnosima između bračnih partnera sadrže modele koji mogu biti upotrijebljeni kao osnov buduće harmonizacije porodičnog prava u Evropi. Komisija je razvila sveobuhvatan set pravila za dva bračno-imovinska režima: režim povećanja vrijednosti imovine i režim zajednice stečene imovine. Oba bračna režima su ravnopravna. Svaki režim, bez obzira da li funkcioniše kao zakonski ili opcioni režim, čvrsto je povezan sa pravima i dužnostima bračnih partnera i mogućnostima zaključenja bračnog ugovora. Smatramo da Principi predstavljaju osnov za moguću harmonizaciju, ili čak i unifikaciju ove oblasti jer su imovinski odnosi bračnih partnera povezani sa pravilnim funkcionisanjem unutrašnjeg tržišta, te slobodnim kretanjem roba, radnika, kapitala i usluga. Osim toga, unifikacija je moguća jer bračno imovinsko pravo, za razliku od drugih bračnih odnosa, nije jače povezano sa tradicijom i fundamentalnim kulturnim vrijednostima društva. Komisija za evropsko porodično pravo je propisala dva osnovna tipa imovinskih režima i ostavila mogućnost državama članicama da bračnim partnerima omoguće da se opredijele za prihvatanje jednog od njih.

Iako Principi Komisije za evropsko porodično pravo ni na koji način nisu obavezujući, osim u smislu snage naučnog autoriteta članova Komisije, smatrali smo korisnim usporediti Principe o imovinsko-pravnim odnosima bračnih partnera sa rješenjima porodičnog prava Federacije Bosne i Hercegovine. Provedeno istraživanje je dokazalo da su pozitivnopravni propisi koji se odnose na režim zajednice stečene imovine se u velikom dijelu bliski rješenjima iz odredbi Principa. U nekoliko se slučajeva ustanovilo da se rješenja prilično razlikuju. *De lege ferendabi* se trebali razraditi pojedini principi koje ne sadrži nacionalno zakonodavstvo. Naprimjer, Princip 4:5 koji se odnosi na zaštitu porodičnog doma i predmeta domaćinstva bi bilo korisno implementirati jer je u našem pravnom sistemu ova ustanova nerazvijena i smatramo da raspolaganje treba ograničiti čak i u slučaju da porodični dom čini posebnu imovinu jednog bračnog partnera. Bilo bi korisno razmotriti i

mogućnost uvođenja zakonskog rješenja koje bi se temeljilo na Principu 4:56, prema kojem bi sud, u interesu porodice, i uz obavezu plaćanja nadoknade, jednom bračnom partneru dodijelio porodični dom i predmete domaćinstva ili predmete koji služe za obavljanje profesije oba bračna partnera. To bi naprimjer bio slučaj ako su oba bračna partnera stomatolozi i zajedno vode privatnu stomatološku ordinaciju, te se prilikom podjele imovine jednom od njih dodjeljuje ordinacija sa pripadajućim inventarom uz obavezu plaćanja nadoknade drugom bračnom partneru.

PROPERTY RELATIONS BETWEEN SPOUSES IN THE PRINCIPLES OF EUROPEAN FAMILY LAW AND THE LAW OF FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

SUMMARY

Subject of this work are marital property relations, which are special property relations whose features are conditioned by the specificity of the connection between marital partners as owners of the property. In the legal system of the Federation of Bosnia and Herzegovina simultaneously exist two regimes of property relations: statutory and contractual. Statutory property regime is applied if the marital partners have not chosen to apply contractual property regime.

Commission for the European family law has developed comprehensive set of principles for the two matrimonial property regimes: participation in acquisitions regime and community of acquisitions regime. Both of these regimes seem equally acceptable for harmonisation or even unification of family law property relations between matrimonial partners in Europe. Both of these regimes are egalitarian. Each of these regimes is firmly connected with rights and duties of matrimonial partners and possibilities of conclusion of the marital contract.

Keywords: marital property regime, European Commission on Family Law, Principles on property relations between spouses.